

KĖDAINIŲ KRAŠTO
KNYGIAI

1
Knyga

Lietuviško žodžio pradžia
Civitas Caiodunensis

1500 - 1700

Knygos grąžinimo terminų
LAPELIS

Knygą prašome grąžinti nurod. laiku

Anksčiau ši knyga išduota.... kartu

953383/070186

070418/982900

986122/080517

Kėdainiai 89 32 3000000

*Lietuviško žodžio pradžia
Civitas Caiodunensis*

1500 - 1700 m.

**SKIRIAME
KĖDAINIŲ 625 - čiui ir
PIRMOSIOS LIETUVIŠKOS KNYGOS
450 - čiui**

**KĖDAINIAI
1997**

002

Ke 15

M. Daukšos viešoji biblioteka

05/1408

5	KĖDAINIŲ M. DAUKŠOS VB Kraštotoros skaitykla
---	--

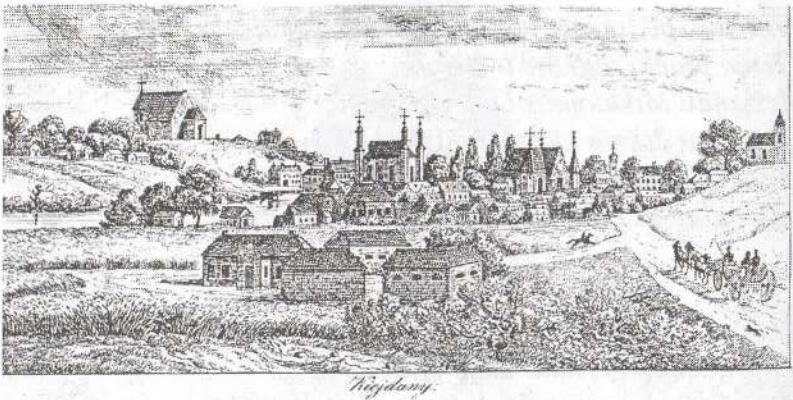
© Kėdainių M. Daukšos viešoji biblioteka
Didžioji rinka 11, Kėdainiai

Mano jaunystės metų mieste,
Tavo siaurose gatvėse ieškojau rytdienos! -
Mačiau, kaip nuo senų namų nukrinta tinkas
Ir protėvių išmargintos palangės skyla...
Tada degiau ugnim svajoniu,

Mylėjau seno miesto žmones,
Tikėjau, po tamsių laikų atkils diena saulėta...
Tenai praejo rudenys ir žiemos,
Ieškojau Mikalojaus Daukšos pėdų,
Kurias ir dulkės klostė, ir lietūs plovė -
Jisai jaunystėj iš gimtų Babėnų éjo
Žiūrēdamas į Smilgą, Dotnuvėlę ir Nevėži...

Šiandie ir toluoj matau,
Kaip iš svetur atéję vyrai
Perkūnui garbinti šventykla griovė -
Jos vietoj augo mūru blizganti šventovė,
Lyg svetima pilis dangun iškilusi.
Atéjo Radvilos - Perkūnas, Jonušas -
Manasis miestas kūrė reformatų sostinę.
Turtais, šviesa ir laisvėmis jisai garsėjo...

B. Gaidžiūnas

Kiekvienai valstybei labai svarbu į savuosius gyventojus byloti iš raštų, parašytų tos šalies gimbają kalba. Lietuva į knygą, parašytą lietuvių kalba ėjo l6 šimtmečių. Kédainiai buvo vienas pagrindinių grindinio akmenų šiame kelyje.

Oppidum Kieidany, Keidaini, Keidony, Keidany - šis vardas senovinėse kronikose skamba jau nuo 1372 - ujų metų.

Neapsiriksime Kédainius pavadinę Radvilų miestu. Jų valdymo laikotarpiu (XV a. antroji pusė - XVII amžius) Kédainiams buvo suteiktos Magdeburgo miesto teises (1590m. balandžio 15d.). Vystymosi apogejų Kédainiai pasiekė valdant Jonušui Radvilai (1612-1655 metais). Jo valdymo laikotarpiu suklestėjo amatai, buvo pastatytos dvi reformatų bažnyčios, mokykla, peraugusi į gimnaziją, įsteigta spaustuvė.

Sventraštis, atspausdintas tam tikros valstybės gimbają kalba, nenuginčytinai įrodo šios religijos valstybėje viešpataujančią poziciją. Todėl 16-17 amžiuje knyga prabylanti į eilinį žmogų gimbają kalba ir buvo viena pagrindinių kovos, vykusios Lietuvos Didžiojoje kunigaikštystėje tarp įvairių bažnytiniių konfesijų, priemonių.

16 -17 a. LDK vyravo dvi pagrindinės religinės kryptys - katalikiškoji, atstovaujanti diduomenės interesus ir turinti valstybinį statusą, ir reformatoriškoji, neigianti Bažnyčios pasaulietinę valdžią ir atstovaujanti miestiečių ir bajorų interesus.

Reformacija Lietuvoje plito Žygimanto Augusto, įtakoto motinos Bonos Sforcos, karštos reformacijos judėjimo rėmėjos, dėka. Žygimantas Augustas, per savo antrają žmoną Barborą Radvilaitę suartėjės su Didžiuoju Lietuvos etmonu Jonušu Radvila, patraukė į reformacijos pusę ir ši garsuji Lietuvos vyra.

M. Mažvydo "Katekizmas" - pirmoji lietuviška knyga ir pirmas lietuviškas vadovėlis - taip pat buvo reformacijos vaisius. Pasirodžius katekizmui, sukilo ir katalikiškosios Bažnyčios ambicijos, o taip pat ir poreikiai patraukti į savo pusę daugiau šalininkų. Katalikų kunigams taip pat buvo išskeltas reikalavimas Dievo žodži skelbtį lietuviškai. O tam reikėjo knygą. Ir šią kilnią misiją (nors religinės kovos labai painus, subtilus ir ne visada švarus reikalas) turėjo atlikti iš Kédainių krašto kilej katalikų kunigas Mikalojus Daukša. 1595 m. karštai šiuo reikalu rūpinantis žemaičių vyskupui Merkeliui Giedraičiui, Vilniaus Akademijos spaustuvėje dienos šviesą išvysta Mikalojaus Daukšos išverstas J. Ledesmos katekizmas, o 1599m. Postilė - J. Vujeko pamokslų rinkinio vertimas.

Šis M. Daukšos darbas ir buvo reikšmingiausias katalikiškų tikėjimo tiesų skelbimas lietuvių kalba, o lenkiškoji prakalba ugdė lietuvišką

sąmonę.

Tuo metu, nors ir būdama gana silpna, reformatų konfesijos bažnytinė organizacija dėjo visas pastangas skleisti savo tiesas lietuvių kalba ir taip kovoti su katalikybė. Kadangi šios bažnyčios konfesija buvo silpna, knygų leidyba remėsi tik mecenavimu.

Nelygios konkurencijos leidybinėje veikloje Vilniuje neatlaikę reformatai (čia pagrindinį vaidmenį vaidino jézuitai ir jiems perduota Akademijos spaustuvė), traukėsi į provinciją, kur valdas turėjo šios konfesijos šalininkai. Taip pirmuoju smuiku lietuviškų knygų ruošime ir leidyboje ėmė groti Kėdainių reformatai, visapusiškai skatinami Lietuvos Didžiojo etmono Jonušo Radvilos, 1651 m. jo valdomuose Kėdainiuose įkūrusio spaustuvė. Jonušas Radvila pakvietė iš Baltarusijos dirbtį patyrusį spaustuvininką J.G.Retą, kuris atsivežė visą spaustuvės įrangą, o poligrafinių medžiagų įsigijimą mecenavo pats J. Radvila. Kėdainių spaustuvė gyvavo neilgai - tik iki 1656 m., o svarbiausias jos leidinys buvo Kėdainių burmistro Stepono Jaugelio - Telegos drauge su bendraautoriais Samueliu Minvydu, Samueliu Tamošausku ir Jonu Božimovskiu (vyresniuoju) parengta "Knyga nobažnystės krikščioniškos", kurią sudarė keturios savarankiškos dalys: katekizmas, maldynas, evangelija ir psalmynas. Tai nebuvo originalus leidinys, o tik išplėstas 1598 m. katekizmo leidimas be lenkiškojo teksto.

Reformatų raštininkų veikla 17 amžiuje Kėdainiuose buvo labai persipynusi. Be jau minėtų Stepono Jaugelio - Telegos, Samuelio Minvydo, Samuelio Tamošausko ir Jono Božimovskio (vyresniojo) prie lietuvių raštijos puoselėjimo Kėdainiuose daug prisidėjo reformacijos veikėjai Samuelis Boguslavas Chilinskis, Samuelis Bitneris, Jonas Božimovskis (jaunesnysis).

Nors visus šiuos rašto viryus vienijo bendras siekis - savo tikėjimo tiesų skelbimas lietuvių kalba ir kuo didesnis šio tikėjimo šalininkų subūrimas, nors jie priklausė vienai bažnytinei konfesijai, be glaudaus jų bendradarbiavimo pasireiškė ir arsi konkurencija. Tai pasakyti ne tik apie "Knygą nobažnystės krikščioniškos", kurios autorystę norėjo pasisavinti Steponas Jaugelis - Telega, bet ir apie Samuelio Boguslavo Chilinskio Bibliją, kurią minėtasis vertėjas išvertė ir parengė Londone. Tikėdamasis lietuvių reformatų paramos, S. B. Chilinskis šį savo darbą pristatė įvertinti Kėdainių sinodui. Tuo metu Kėdainiuose Naujajį Testamento verst jau buvo pradėjęs Jonas Božimovskis (vyresnysis), kuriam ir buvo pavesta recenzuoti S. B. Chilinskio Biblijos vertimą. Iš tikrujų šis vertimas negalejo būti be priekaištų, kadangi vertėjas nebuvo nei geras Biblijos, nei lietuvių kalbos žinomas. Bet neigiamam vertinimui didelę įtaką turėjo ir J. Božimovskio (vyresniojo)

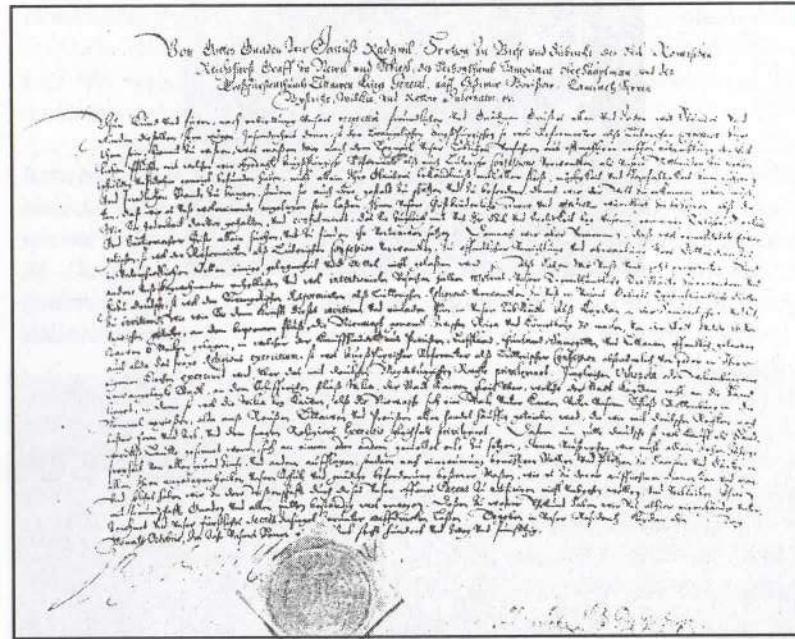
subjektyvus požiūris. Nors Kėdainių sinodas ir priėmė kompromisinį sprendimą - Senojo Testamento vertimą palikti S. B. Chilinskui, o Naujojo - J. Božimovskiui, Biblijos į lietuvių kalbą vertimas dienos šviesos neišvydo. S. B. Chilinskio toks Kėdainių sinodo sprendimas nepatenkino, o J. Božimovskis (vyresnysis), nespėjės pabaigti pradėto darbo, mirė. Jo darbą taisė sūnus - Jonas Božimovskis (jaunesnysis). Ir vėl persipina dviejų reformatų veikėjų darbas - Biblijos vertimą Jonas Božimovskis (jaunesnysis) tėsė drauge su kitu reformatų kunigu Samueliu Bitneriu. Bet vėlgi Biblijos vertimą lydėjo nesėkmė - 1681 m. Biržų gaisro metu pelena virto klebonijoje buvęs Biblijos vertimo rankraštis.

Taigi, nežiūrint visų nesklandumų, asmeninių ambicijų, Kėdainių reformacijos veikėjai suvaidino nenuginčiamai didelį vaidmenį lietuvių raštijos vystymosi istorijoje. Tiki gaila, kad aukso amžius Kėdainių reformatų leidybinėje veikloje buvo labai trumpas. Mirus Jonušui Radvilai, o 1669 m. ir jo žentui Boguslavui Radvilai, Kėdainiai perėjo į Nesvyžiaus Radvilių katalikiškosios atšakos rankas. Reformatai neteko mecenatų.

Prasidėjo susidorojimas su reformatų judėjimu visoje Lietuvoje. I valdžią atėjės Jonas Kazimieras Vaza, lenkų ir Katalikų Bažnyčios įtakojamas, uždraudė reformatų leidybinę veiklą visoje Lietuvos - Lenkijos valstybėje. Po reformacijos palaužimo, iš katalikų bažnyčių pradėjo nykti lietuviški pamokslai, iš mokyklų lietuvių kalba, užleisdama vietą lenkų kalbai. Bet nepaisant visos reakcijos, reformatų ižiebtas šviesos spindulys lietuvių raštijoje, negalejo būti visai užgesintas. Lietuviškos knygos kelias Lietuvos valstybėje buvo pradėtas ir niekas nebuvo pajėgus jį nutraukti.

Jonušas Radvila
Kėdainių kultūros mecenatas,
evangelikų reformatų globėjas

**Jonušo Radvilos kvietimas vokiečių pirkliams ir
amatirinkams atvykti į Kėdainius**

Kėdainių kalvinų bažnyčia

Senieji gimnazijos rūmai (buvusi kolegija).
Šiame pastate 1651 - 1655 m. veikė Kėdainių spaustuvė

Mikalojus Daukša

Mikalojus Daukša ryški asmenybė pradiniame lietuvių raštijos formavimosi etape. Švietėjas, humanistinių idėjų reiškėjas, gimbės kalbos teisių 16 a. gynėjas, vienas pirmųjų lietuvių literatūrinės kalbos kūrėjų, padėjęs pagrindus raštijai Lietuvos Didžiojoje kunigaikštystėje.

M. Daukšos giminės šaknys Babėnuose, senelio Mikalojaus Daukšaičio tėvonijoje. Manoma, kad čia apie 1527 metus pasaulio šviesą ir išvydo būsimasis katalikų ir lietuvių raštijos veikėjas. Galima tvirtinti, kad Mikalojus Daukša augo ir brendo lietuviškoje aplinkoje, nes 16a. lenkinimo procesas dar nebuvo pasiekęs Kėdainių.

Vilnius - arčiausiai Kėdainių buvęs kultūros židinys. Čia šv. Jono bažnyčios mokykloje prasidėti M. Daukšos mokslų kelias, vėliau nuvedęs į vieną iš Europos universitetų. Konkrečiai pasakyti į kurį - sunku, nes nei Krokuvos, nei Freiburgo, nei Karaliaučiaus universiteto matrikulose M. Daukšos pavardės nėra. Bet tai, kad jis buvo gavęs universitetinį išsilavinimą įrodojo rimtas išsilavinimas, toli pranokęs kitų to meto kunigų išsilavinimą, bei bažnytinę karjerą, pasiektą dar prieš jo literato karjerą.

Apie 1552 - 1553 metus Mikalojus Daukša išventinamas kunigu, o 1570 m. - Krakų klebonu. Čia 1579 m. jo déka buvo įsteigta mokykla. 1572 m. M. Daukša - Varnių kanauninkas, vėliau - vyskupijos oficiolas, išvykus vyskupui - jo pavaduotojas. Mirus vyskupui Petkevičiui, vyskupu tapo Merkeliš Giedraitis, didelis lietuviybės puoseletojas. Kadangi M. Daukša glaudžiai bendravo su M. Giedraičiu, šiam iškilus iki vyskupo, labai sustiprėjo ir M. Daukšos vaidmuo Žemaičių vyskupijoje. Be to M. Daukša buvo vienintelis Varnių kanauninkas, mokesė lietuviškai, laikėsi celibato, neapleidės kunigo pareigų, ko negalima buvo pasakyti apie kitus to meto kunigus. Taigi jis tapo dešiniaja vyskupo M. Giedraičio ranka bažnytiniuose reikaluoose.

M. Giedraitis, studijavęs Karaliaučiuje ir dar tuo metu nebūdamas kataliku, turėjo susipažinti su Karaliaučiuje reformatų leistomis lietuviškomis knygomis, o gal ir pačiais knygų autoriais. Tapęs Lietuvos Katalikų Bažnyčios galva, jis suprato, kokį vaidmenį turėtų suvaidinti katalikiška lietuvių literatūra. Taip Varniuose, vyskupo M. Giedraičio globoje, Mikalojui Daukšai buvo lemta atskleisti kaip literatui.

1595 m. Vilniuje išspaustintas M. Daukšos iš lenkų kalbos verstas J. Ledesmos katekizmas, prakalbą kuriam sukuria pats M. Daukša. Tai pirmoji lietuviška knyga, išspaustinta Lietuvos valstybėje - pirmoji katalikiška knyga. Vienintelis šio leidinio egzempliorius saugomas Vilniaus

universiteto bibliotekoje.

1599 m. Vilniuje išleistas žymiausias M. Daukšos darbas - "Postilė" - J. Vujeko pamokslų rinkinio vertimas į lietuvių kalbą. "Postilės" pradžioje įdėta dedikacija vyskupui Merkeliui Giedraičiui ir dvi prakalbos: lotyniškoji ir lenkiškoji. Ypač vertinga lenkiškoji - "Prakalba į malonuji skaitytojā" - raginant lietuvius puoselėti gimtają kalbą, didžiuotis savo tautybe. "Prakalboje" M. Daukša iškélė tautos koncepciją, kurios kertiniai akmenimis laikė "tėvų žemę" - bendrą teritoriją, "paprocius" - kultūrinį bendrumą ir gimtają kalbą.

M. Daukša Vujeko "Postilės" vertime pasižymi kaip literatas: vertime gausu naujadarų, gyvos kalbos žodžių. Manoma, kad "Postilė" M. Daukša vertė 12-15 metų, vis atitraukiamas dvasinių ir žemiškų reikalų, o išspausdinta ji buvo ne didesniu kaip 500 egzempliorių tirāžu.

Yra išlikę 5 egzemplioriai. Keturi saugomi Lietuvoje - du Vilniaus universiteto, po vieną Lietuvos nacionalinėje M. Mažvydo ir Literatūros ir tautosakos instituto bibliotekose. Vienas egzempliorius yra Vatikano bibliotekoje.

1692 m. M. Daukša pakeitė daugiau nei dviešimt metų valdytą Krakū parapiją į pelningesnę Betygalos, kartu atsisakydamas ir oficiolo pareigų. Tai jis padarė galbūt, norėdamas daugiau laiko skirti literatūrinei veiklai.

1609 m. balandžio 2d. vyskupas M. Giedraitis, dalyvaujant M. Daukšai, surašo testamentą, o po kelių dienų miršta. Tai nepaprastas sukrētimas Mikalojui Daukšai.

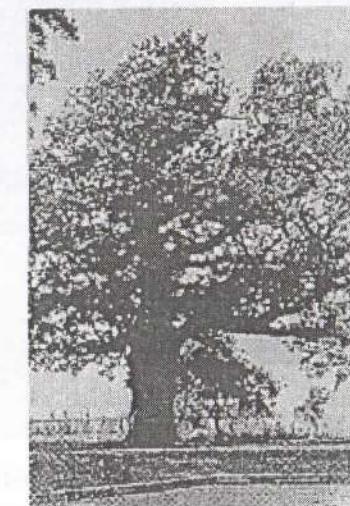
Naujuoju vyskupu paskiriamas M. Pacas. Iki naujo vyskupo atvykimo Žemaičių vyskupiją valdo M. Daukša.

1613 m. vasario 13d., sulaukęs naujo vyskupo, M. Daukša surašo testamentą ir miršta. Palaidotas Varniuose.

Mikalojaus Daukšos - lietuvių literatūrinės kalbos kūrėjo - atminimas saugomas ir puoselėjamas Kėdainių žemėje: 1989 m. birželio 20 d. Mikalojaus Daukšos vardas suteiktas Babėnuose esančiai 4 - ajai vidurinei mokyklai, o 1995 m. gegužės 17d. - Kėdainių viešajai bibliotekai.

Mikalojus Daukša. Dail. A. Šakalio
Lino raižinys

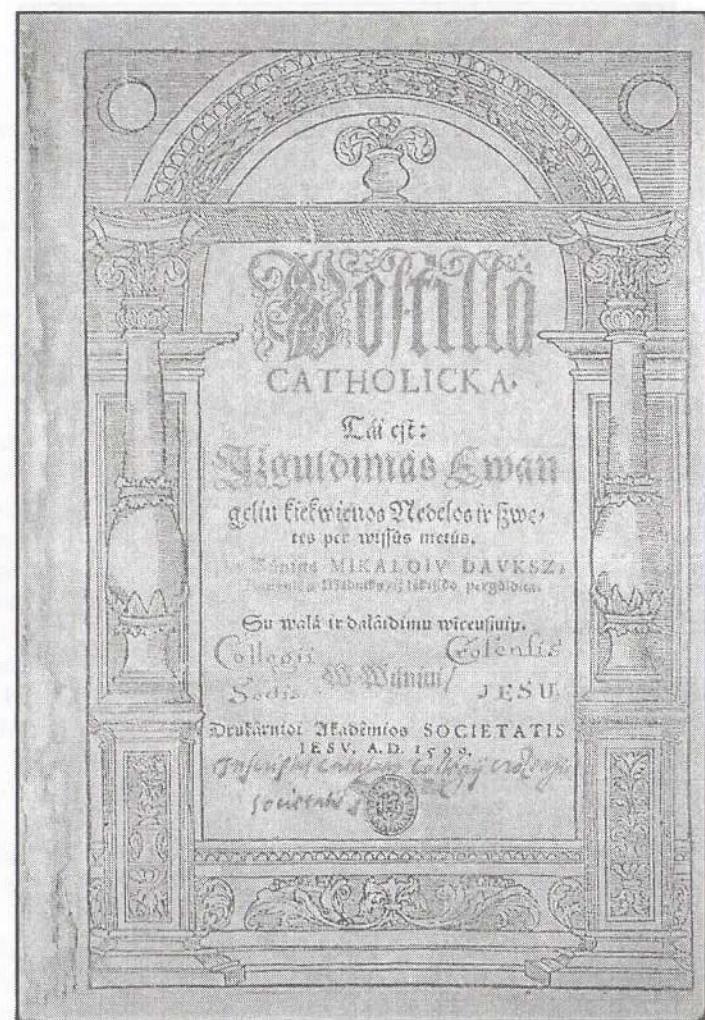
Mikalojaus Daukšos tėviškės qžuolas Babėnuose

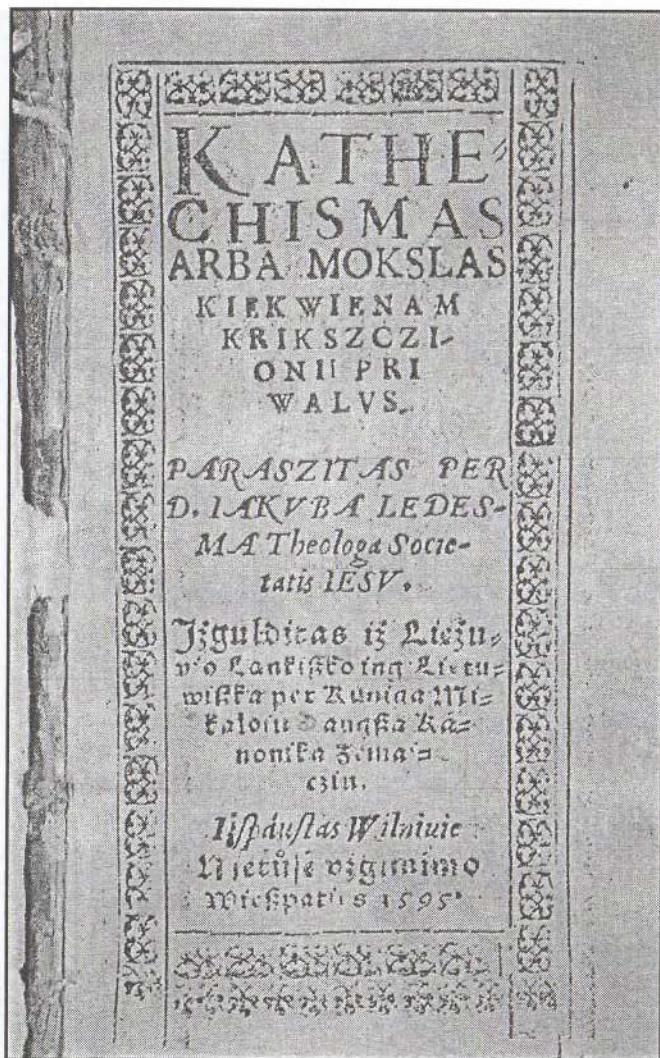
Paminklinis akmuo, skirtas pirmajai M. Daukšos išteigai mokyklai Krakėse atminti.
Aut. J. Meškuotis

M. Daukšos skulptūra
Aut. A. Urbšys

M. Daukšos "Postilės" titulinis puslapis. - Vilnius, 1599 m.
Versta iš Vilniaus Jézuitų Kolegijos rektoriaus J. Vujeko pamokslų rinkinio. Manoma, kad buvo išspausdinta ne daugiau kaip 5000 egzempliorių. Yra išlikę 5 egzemplioriai. Keturi saugomi Lietuvoje - du Vilniaus universiteto, po vieną Lietuvos nacionalinėje M. Mažvydo ir Literatūros ir tautosakos instituto bibliotekose. Vienas egzempliorius yra Vatikano bibliotekoje

M. Daukšos "Katekizmo" titulinis puslapis. - Vilnius, 1595m.

Pirmoji lietuviška knyga, išspaustinta Lietuvos valstybėje. Ispano L. Ledesmos katekizmą M. Daukša vertė iš ispanų kalbos. Originalas vertėjo papildytas bei pakeistas, atsižvelgiant į Lietuvos skaitytoją. Vienintelis egzempliorius saugomas Vilniaus universiteto bibliotekoje.

Steponas Jaugelis - Telega

Apie 1600 metus Kėdainiuose savo gyvenimą pradėjo Baltraus Jaugelio, praminto Telega, sūnus Steponas, vėliau tapęs Mikalojaus Daukšos pradėto darbo tėsėju. S. Jaugelio Telegos, vieno gabiausių XVII a. lietuviškų giesmių kūrėjų ir vertėjų, pirmojo miestiečių luomo atstovo, literato, rašiusio lietuvių kalba, vardas žinomas kiek dažniau nei M. Daukšos. Šitaip atsitiko greičiausiai todėl, kad jis buvo reformacijos šalininkas ir liko jėzuitų nutylėtas, kaip ir daugelis Kėdainių kultūros veikėjų. Tikriausiai simboliška yra tai, kad S. Jaugelis Telega turėjo sklypą tuose pačiuose Babėnuose, kur apie 1527 m. bajorų šeimoje gimė pirmosios lietuviškos knygos Didžiojoje Lietuvoje autorius Mikalojus Daukša.

Spėjama, kad Steponas Jaugelis Telega studijavo Karaliaučiaus universitete, o vėliau savo gyvenimą praleido gimtuosiuose Kėdainiuose. Turtingas Kėdainių miestietis, vertėsis prekyba ir eksportu į Karaliaučių, matyt, greitai pelnė pagarbą miestiečių tarpe, nes 1631 metais buvo išrinktas burmistrui ir išbuvo šiose pareigose iki pat mirties (1666 m.). S. Jaugelis Telega buvo žymus Kėdainių evangelikų reformatų veikėjas, Kėdainių sinodo iždininkas (nuo 1628 m. iki 1642 m.). Nuo 1640 m. iki 1661 m., su trumpomis pertraukomis, jis buvo nuolatinis sinodo senjoras pasaulietis iš miestiečių, tik nuo 1655 m. iki 1666 m. jis toms pareigoms nebuvo renkamas dėl kilusio tarp jo ir sinodo konflikto (dėl "Knygos nobažnystės krikščioniškos"). Kėdainiai jo burmistravimo metu suklestejo. 1623 m. jau buvo 400 namų, 1625 m. įsteigiamos mokyklos, kuri turėjo vertingų biblioteką, bendrabutį. 1650 m. mieste buvo įkurta viena pirmųjų Lietuvoje vaistinė, 1653 - 1654 m. pastatyta rotušė, 1661 m. iškilo dideli Andersono namai, renesanso stiliaus kalvinų bažnyčia (1631-1653), 1660 m. pastatyti Rektorių namai.

Kaip literatas, S. Jaugelis Telega rūpinosi spausdinto žodžio skleidimu. Jam burmistrojant, buvo įkurtos popieriaus dirbtuvės, prie Kėdainių mokyklos atidaroma spaustuvė, kurioje buvo spausdinamos knygos lietuvių kalba. Spausdinimo darbui vadovavo prityrės spaustuvininkas Jurgis Retas, anksčiau dirbęs Gdanske ir Frankfurte prie Oderio. Toje spaustuvėje dienos šviesą išvydo ir S. Jaugelio Telegos kūryba ir vertimai.

Didžiausias jo nuopelnas lietuvių literatūrai yra leidinio "Knyga nobažnystės krikščioniškos" pirmos redakcijos išleidimas. Ši leidinė, lietuvių kalbos ir raštijos paminkla, S. Jaugelis Telega parengė drauge su Samueliu Minvydu, Samueliu Tamošausku ir Jonu Božimovskiu (vyresniuoju).

S. Jaugelis Telega yra vienas šio leidinio, ypač giesmyno, autorų ir parengėjų. Jo plunksnai taip pat priklauso pirma eiliuota lietuviška spausdinta dedikacija kunigaikščiui, Lietuvos lauko etmonui, Vilniaus etmonui, Vilniaus vaivadai Jonušui Radvilai "Ant herbo kunigaikščio Jo Mylistos". Dedikacija pasirašyta Stepono Jaugelio Telegos inicialais. Jos kalba eiliuota, labai sklandi, parašyta iškilmingu odės stiliumi.

S. Jaugelis Telega pirmasis iš miestiečių prabilo į liaudį jos šnekamąja kalba, įnešę svarų indėlį į lietuvių literatūrinės kalbos formavimą, pratesė lietuviškos knygos tradicijas. Knyga buvo išleista tiems laikams dideliu - 500 egz. tiražu, bet iki mūsų dienų išliko vienas egzempliorius, surastas Švedijoje, Upsalos karališkojo universiteto bibliotekoje.

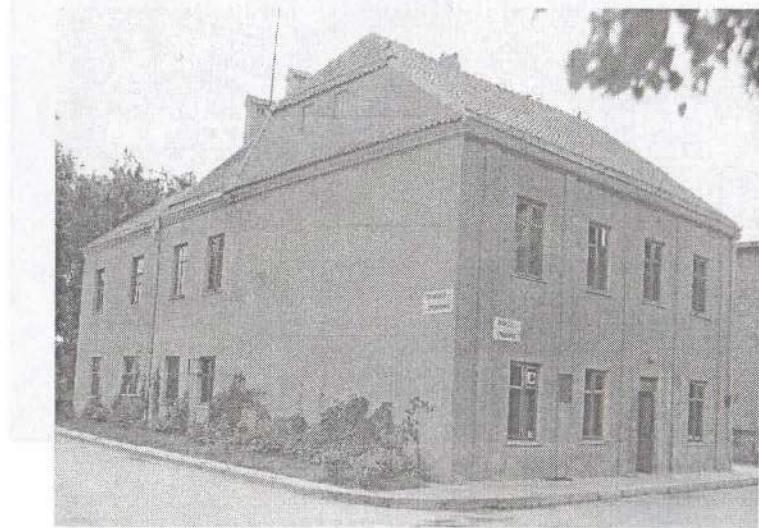
1666 m. *S. Jaugelis Telega* mirė, Kėdainių evangelikų reformatų bažnyčios rūsiuose ilsisi jo palaikai. Kraštotoys muziejuje išlikusi metalinė kalinėta, šio žymaus XVII a. Kėdainių miesto burmistro ir poeto, karsto lentelė su velioniu skirta eiliuota dedikacija.

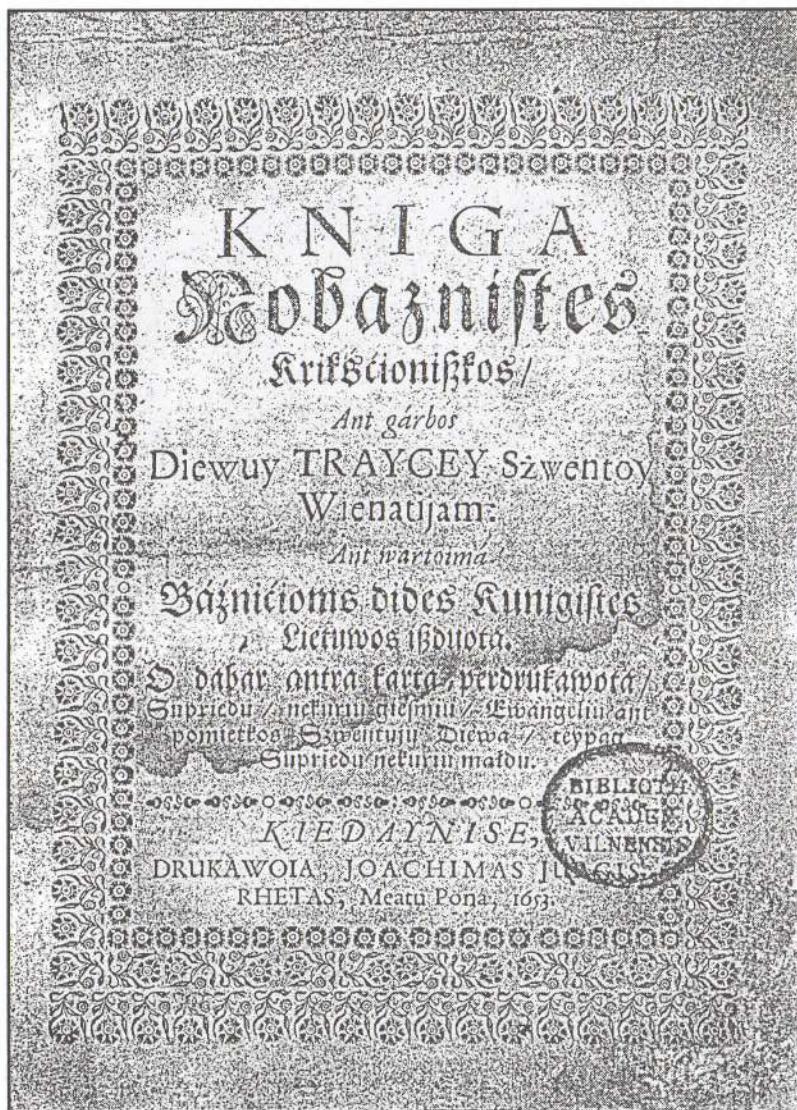
Stepono Jaugelio Telegos karsto lentelė su dedikacija

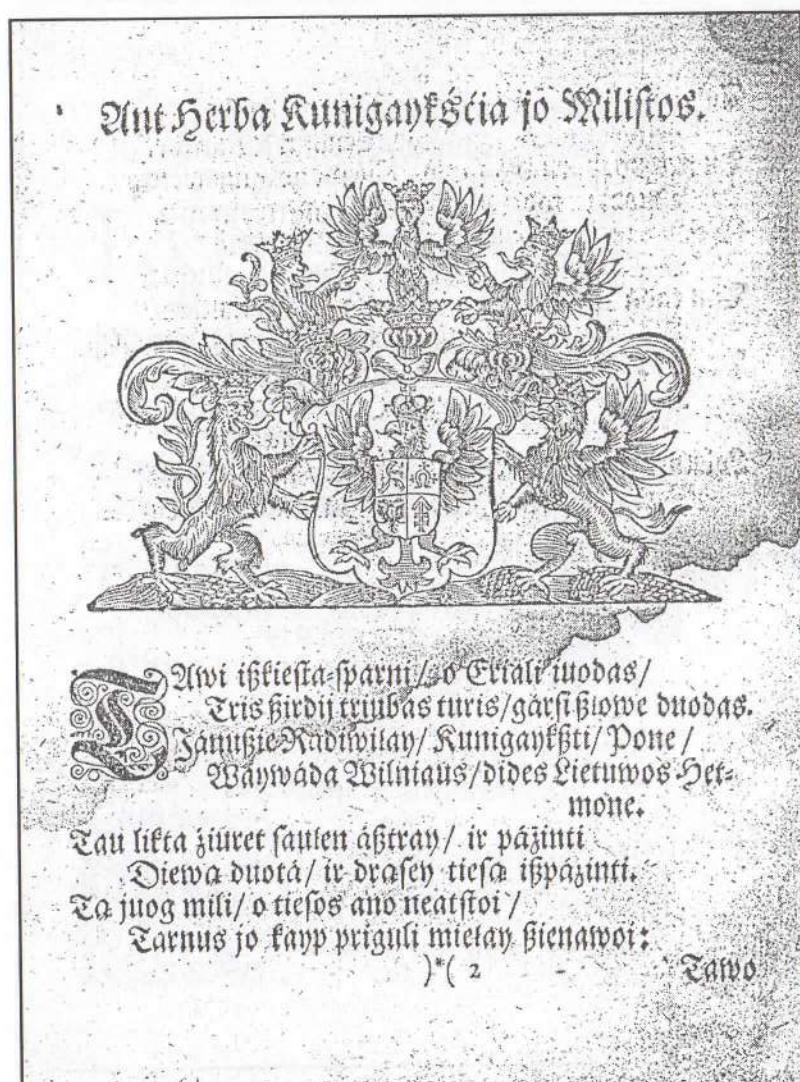
Kėdainių Rotušė

Kėdainių Burmistro namas

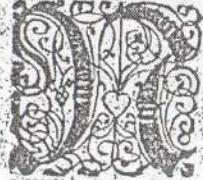
"Knygos nabožnystės krikščioniškos"
kontrafakcinio leidinio
titulinis lapas. 1684 m.

Tavo flōwes Bāznicios wissad pabāgnibe/
 Tavo flōwes apqintoy Čewiškien stipribe,
 Tu nes po sparnays sawo / Diewo žodžiuu wieto
     Quodi: todel pagurtas eſſi ant to swietā,
 Bāzniciay / joſ ūeykmeaney eſſi Giaradeju /
     O Čewiškies nuspauſtos / stipru Apgineju:
 Tau tada Kunigantki / duodas tos Knigiales /
     Pſalmay / Ewānzelios / Maldos / ir Giesmeales,
 Prijm̄ pŕahom̄ ta Kniga / muo muſu meaylingay
     Klausik žodžia / melsk Diewa / giedok nuoſir-
         dingay.
 Lobauk / pāſeauk / o iſgan gitwenk / ne regiedams
     Pifta / iſſtoia Diewa / ir Žmoniui ſlowedams.

S. I. T.

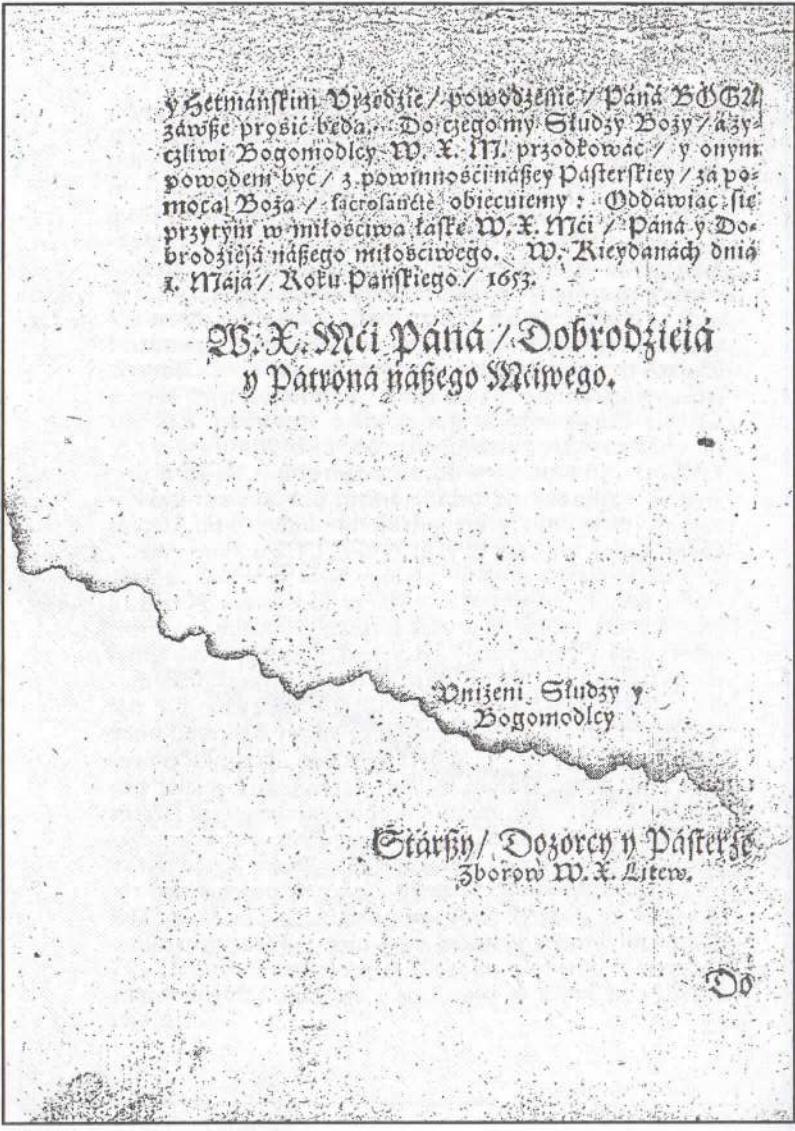
Stepono Jaugelio Telegos
 dedikacija Jonušui Radvilai
 iš "Knygos nobažnystės krikščioniškos"

Jaſnie Oswieconiu Xiaſeciu
     Zego Mi
     A PANU PANU
JANUSZOWI
     RADZIWILOWI,
     S. Pāniſta Rymisiego / na Bir-
         zach v Dubinkach Xiaſeciu /
         Panu na Newlu v Siebiezu,
     Woſewodzie Vilenskiemu / Hetmā-
         nowi Polnemu Vielf Xieſtwa
         Litew.
     Rajmierokiemu / Borysowstciemu / Ramieniedciemu /
     Seywenstciemu / Byſtryckiemu / Recomakiemu /
     Wilkjakiemu / Lubeciemu / Lotorostciemu /
         STAROSTĘ
     Panu v Dobrodziejomi ūamibielce
         miloscivenu.
     Jaſnie Oswiecone Xiaſe / Vānie
         a Dobrodzieju nās milositiwy.

JE przygodnymi jaſim /
     ale w niebie ſamym bez pochy-
         by / uniaſtowanym treſunkiem / tey
         Risotki nebojeniſtwā Chrjeſcian
    Kriegs

stiego Ewangelickiego / w języku Litewskim z prąse
 Drukarskiej / nā świat Literostki wyście / oraz z wspaniały / W. X. Mēi / nā pierwſie w Wielkim Księstwie
 Litewskim / WOJEWODZTWO / concurreuit wiąz-
 zdem. Omen to zaſte dobre / że nā weſdy / p R. Ja-
 NIASU Litewskiego / do Stolice Litewskiej / in-
 troit, przy powſechnych grātulacyach / y winſowanych
 acclamacyach / weſte tez y krzykliwe / w Ewangeliach
 Pańa. JEZUŚ W JĘSK / Psalmach Dawido-
 wych / Hymnach Duchownych / y Litabožnych Modli-
 twach / po Zborach / y domach Ewangelickich Lite-
 wskich / odzywać ſie beda glosy. Bladziemy to ſobie
 za nieomylny / do konca od Lias neoddalonej laſki
 Bożej / dowod / gdy in hicie publicis calamitaibus, non
 penitus eſulant Cantica templi, ale a to jeſcze wedlug dnu-
 giego Proroka: Exurgat Psalteria, y onego S. Theofili-
 loga; Cantantur Canticum nova, ab omni populo, & lin-
 gva, & natione. Szczesnym tedy y rzeźwym krokiem /
 w Bożej czas wchodzi y wieźdzay na to. Przezacne
 WOJEWODZTWO / Jásnie Oświecone
 Xiaje / mając po ſobie / y niebieſkie / y tez ziemſkie
 glosy / y żgodne suffragia. Tes Heroicis virtutibus: ove-
 zas / extima pietate Tuą, snadnie otrzyman. - Snadnie
 mowic / do Serca Bożego ſwey Xiajecey / przednia oraz
 w Oyczynie / a y te / Oświeconym ſwym Przodkom /
 zwyczajna / otrzymać midł Purpure / gdy wocach
 Smiatobl: Majestatu Królewskiego y całego Pa-
 ństwa tego / jásie z wysokich cnot y odwaznych dziej / w
 pieczęciowitym ſwobod. Oyczycystych piastowaniu /
 wochotnym / zdrowych rad / nā uleczenie cieſkich Rje-
 czypospolitej rązow / dodaraniu / w meźnych / nie-
 przyjaciol poſtronnych y domowych / represiach y op-
 presiach / y ſcześliwych nad nim W. Xcey Mēi vielo-
 tiach, wybiata ſie promienie. Nie trudno tez / y
 nam bylo / z takim na ſen wiązdom / przed W. X. Mēia /
 stanac

Amos 8:
 v. 3.
 Psal. 108.
 v. 3.
 Apoc. 5.
 v. 9.

stanac preſentem; poniewaſes z gorſiwey pobožnoſei
 ku Pańu BOGU / nie tylko / w maieſtoſciach swoich
 Litewſkich / od Jásnie Oświeconych Przodków ſun-
 domane Žbory y tez Szkoły / znacznym dotad koſtem
 piastowaſ; w niches chwale Boża / y zbawienie Duſi
 Lubelskich / jako roſiedzie / tak oſeblowie / mieđzy pod-
 dānemi ſweimi (ktorzy ad instar poddanych Davido-
 wych / turmatim ad Portas Hierosolimorum biegaſa) / a w Psal. 122.
 nich za poſoy obojęt Rzeczy poſp. za dobre zdrowie / v. 2.7.
 y ſcześliwe. Państwo ſwego powodzenie // huczymi
 BOGU ſie modla glosy) przez Bogoboyne Uſanczy-
 ciele / ſcześliwie pomagaſ: a manowicte Žbor y
 Szkołe Rycydanska / godnymis y uczonymi Ludzmi
 osadzil: przez což ſznamienita do nich Auditorow / y
 Młodzi / rozmaitego stanu y narodu / frequencia /
 zwabit: chwalebnie uchwalonemi porządkanii ugrun-
 towal: weſtemi y wysmienitemi budynkami przypo-
 zdobil: aleſ tez tam DULIBRUM / magnum, Uvimp-
 & penē Divinum, universo terrarum Orbi conēſsum bēneſi lingus
 cium ſwiejo erigowal / z ktorey ta swieta Xiaęga / ap. 77.
 zbawieniſey zabawie wielce ſzczęſca / iekoby primice
 iatie prase / pod titulem W. X. M. y sub affi-
 ciu ſcześliwego / do Stolice Litewskiej wiązdomycho-
 dzi. Odbierayze tedy Jásnie Oświecone Xiaje / nie
 tak dalece prace tey Xiaęey / jako rącey Twey. wkaſtey
 pobožnoſci y ſzczodrobliwoſci / ten a to / ſczupłyce wpra-
 dzie / ale temi Xiaęom naszym Litewſkim / wiele po-
 trzebny y uzyteczny owoc / a odbieray ſwolym sercem
 y twarza; odbieray Typographiey ſwey / ta prima spe-
 cielegia kaſtawa reka / z ktorey zaſie Žbory Litewſkie te
 Xiaęe ochoſcie odebrawſy / nā pomioſzenie chwala
 Bożej / nā pozytek ſwoy / y poddanych W. Xcey Mēi
 zbawienny / ottey zażywać / y z niey / za dluſo fortunne
 zdrowie / ſamego y całego Oświeconego Domu W. X.
 Mēi / a przytym za ſcześliwe / nā tym Wojskowodzim
 y. 56

"Knygos nobažnystės krikščioniškos"
prakalba (lenkų kalba)

JO MALONYBĖS ŠVIESIAJAM KUNIGAIKŠCIUI IR VALDOVUI PONUI JONUŠUI RADVILAI

Šventosios Romos imperijos Biržų ir Dubingių kunigaikštiniui, Nevelio ir Lebedo Ponui, Vilkiaus vaivadui, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės Lauko etmonui, Karimieru, Borisovu, Kemeravu, Seinu, Bistričios, Rietave, Vilkijos, Liubeko, Lojovo, Semeniūnu, masy maloninguasiam Ponui ir Geradarui

Šviesiausiasis Kunigaikštis, maloninguasis mūsų Pone, ir Geradarai, Ne kaip nors atsitiktinai, bet, be abejonių, pačiam Dangui nuėmus, šios krikščionių evangelikų pamaldų knygos, išspausdintos lietuvių kalba, išejimas Lietuvoje sutapo su didingu Jūsų Kunigaikštis Malonės Ižengimu į pirmąją Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštysteje vaivadiją. Tai iš tiesų gera lemiantis ženklas, kad džiaugsmingą lietuvių Primo ižengimą į Lietuvos sostinę, šalia visuotinių sveikinimų ir sutartinių linkėjimų, pasitiks taip pat džiaugsmingai ir skambūs Jėzaus evangeliją, Dovydą psalmių, dvasiskųjų giesmių ir dievobaimingų malų žodžiu surinkimose ir evangelikų namuose. Tai mes laikome neklystamu įrodymu, kad mūsų dar neapleido Dievo malonė, ne kai "in hisce publicis calamitatibus, non penitus ejulant Cantica templi", bet kai kita pranašo žodžiais, "Exurgunt Psalteria", ir dar vieno švento teologo žodžiais, "Cantatur Cantica nova, ab omni populo, et lingua, et natione". Taigi palaimintu ir žvaliu žingsniu lemtą valandą įženk ir įvažiuok. Šviesiausiasis Kunigaikštis, į šią garbingiausią vaivadiją, nes, sutartinai skambėdami, Tave palaičio ir dangaus, ir žemės balsai. Šiuos Tu nesunkiai gavai savo heroiškomis dorybėmis, o anuos - nepaprastu pamaldumu. Nesunkiai, sakau, galėjai prie savo senoviško Kunigaikštio titulo gauti didingą, o kartu Tėvynėje Tavo šviesiems protėviams išprastą purpurą, kadangi Šventosios Karališkosios Didenybės ir visos valstybės akivaizdoje iš Tavo taurių dorybių ir narsių žygį - rūpestingo Tėvynės laisvės saugojimo, geranoriškų ir protingų patarimų, kaip gydyti šalį nuo sunkių smūgių, drąsių išorės ir vidaus priesų numalšinimų ir puolimų, ir patirtų Jūsų Kunigaikštis Malonės pergalų prieš juos - skverbési akinantys spinduliai.

Dėl to ir mums nebuko sunku to įvažiavimo proga pasiodyti Jūsų Kunigaikštakai Malonei su tokia dovana, kadangi savo valdose Lietuvoje iki šiolei ne tik gausiomis lėšomis remei šviesiausiuju protėvių išteiglus surinkimus ir mokyklas, juose per pamaldžius mokytojus tiek visur, tiek ypač tarp savo pavaldinių (Kurie ad instar Dovydė pavaldiniai, plaukė "turmatim ad Portas Hierosolimorum", o čia garsiai maldavo Dievą abiejų šalių ramybės, geros sveikatos ir laimingos kloties savo valstybei) sekmingai didindamas Dievo šlovę ir žmonių sielų išganymą, o būtent: surinkimą ir

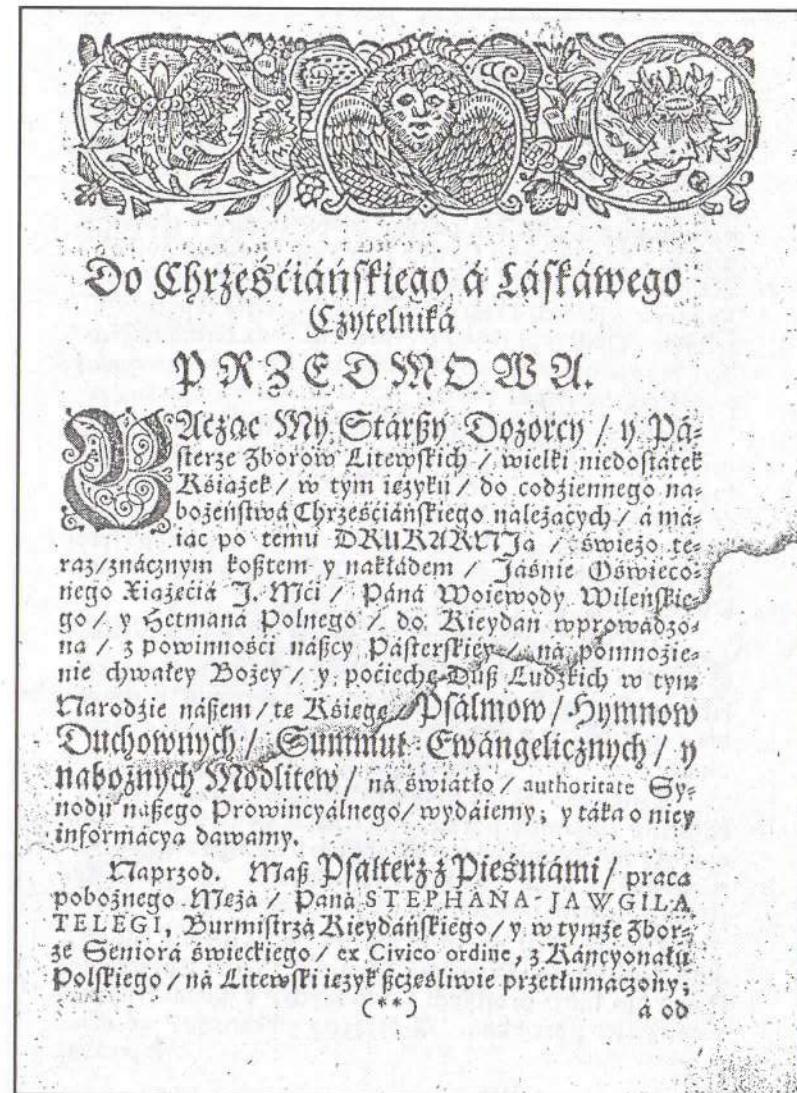
Kėdainių mokyklą sustiprinai tinkamais ir mokytais vyrais, be to, pritraukė į juos daug klausytojų ir įvairių suomų bei tautybių jaunimo, bet ir neseniai ten SPAUSTUVĘ - "magnum et pene Divinum, universo terrarum Orbi concessum beneficium", iš kurios išeina ir ši šventa, didžiai tarnaujanti išganymo džiaugsmui knyga, - tarsi kokie pirmieji spaudos ir darbo vaisiai, - pažymėtą Jūsų Kunigaikštikos Malonės vardu ir laimingo įvažiavimo į Lietuvos sostinę ženklu.

Priūmk tad, Šviesiausiasis Kunigaikštis, ne tiek mūsų, kiek greičiau savo paties pamaldumo ir dosnumo darbą, šį, tiesą sakant, menkutį, bet labai reikalingą ir naudingą mūsų, lietuvių, krašte vaisių: ir priūmk linksmą širdimi ir veidu; priūmk tuos savo spaustuvės prima specilegia malonia ranka, o lietuvių surinkimai, džiaugsmingai priemę tą knygą Viešpaties šlovės padidinimui, savo ir Jūsų Kunigaikštikos Malonės pavaldinių išganingai naudai, iš jos visados prašys Viešpatį Dievą ilgo laimingo gyvenimo šiemis vienems šviesiesiems Jūsų Kunigaikštikos Malonės namams, be to, geros kloties Vaivados ir Etmono tarnyboje.

Dėl to mes, Dievo tarnai, ir nuolankūs maldautojai, savo ganytojiškos pareigos vedami, sacrocsancte pasižadame Jūsų Kunigaikštikajai Malonei, Dievui laiminant, vadovauti ir būti pavyzdžiu kitiams, kartu atsiduodami Jūsų Kunigaikštikos Malonės, mūsų maloningiausio Pono ir Geradario, maloningam gailestingumui. Kėdainiuose, 1653 Viešpaties metų gegužės 1 d.

Jūsų Kunigaikštikos Malonės,
Pono, Geradario ir mūsų malonio
Globėjo nuolankūs tarnair maldautojai,
Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės
surinkimų vyresnieji prižiūrėtojai ir Kunigai.

"Knygos nobažnystės krikščioniškos"
prakalbos vertimas.
vertė R. Koženiauskienė

Przedmowa do łaskawego

¶ od Xiedz̄a SAMUELA TOMASZEWSKIEGO, godney pámieci / Superattendentā Žborow náhých w Xieſtwie Žmudzkim / y Páſterza Ordinariynego Koſcioła Rieydánskiego / do Fráncuskiey Kadencyey / y tonu aktomimodowaný / od Uſas potym zrewidowaný y zkorrigowaný. Zaczym iako Poſta / swoich Kochanowſtch / Rejow: iako Rzesz̄a Niemiecka / swoich Lobwáſſerow: Fráncya / swoich Márótow: tāk Wielkie Xiestwo Li-jeviſtie / Psalterza tēgo / Pdetow Uſas Rieydánskich / do Uſaboženſtwa swego Chrzeſćianſkiego / bespieczne y pozyteczne uzywać može.

Powtore: Ewangelię Niedzielne / z krociuchne-
miich Sumuskami / sa od Uſas sámych wyczerpnione / ze-
brane / y aktomimodowane do Razah / pobožnej pámie-
ci Xiedz̄a GRZEGORZA ZARNOWCA, wielkiego
niegdy w Koſciole Bożym Człowiekā; wielce pozyte-
czne y potrzebne do zbudorowania Wiary / y pomnożenia
pobožnosti.

Trzecia: Nauydiſci tu Historię o Nece y Smierci
u Pána JESU SOWEY / bogata / we wſeſcie
nauki y pociechy zbawienie / w zdrowiu y chorobie / wſeſciu y nieſcicciu / wzyciu y smierci / Stare
bnice.

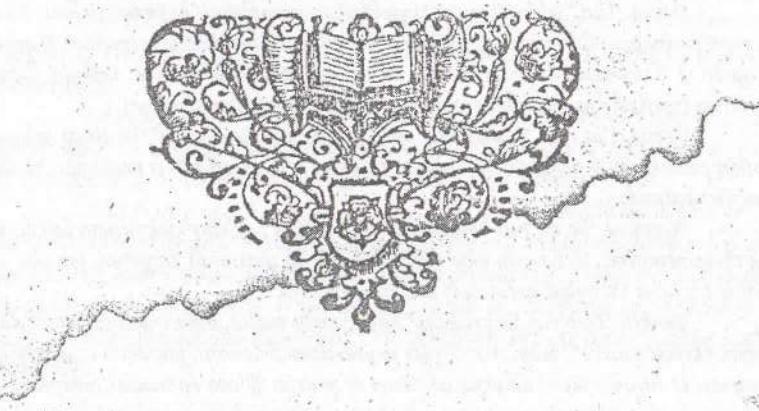
Czwarta: Maſi przystym nabožne Modlitwy /
každemu čáſowi y potrzbom / iako poſpolitym publi-
cznym / tāk Domowym / Gospodářskim / pod čas ſuſeſ-
niepogody / śiewby / zniwa etc: ſlužace. O czym wſy-
stkim z Regestru / doſtateczniej ſie sprawić bedzieſi mogł-

Piata: Jest tez tu przydany Kátechizm mały /
alb̄ krociuchna Summa Wiary y Nauki Chrzeſćianſkiey / dla ludzi prostych / młodych / y Czeladzi domo-
wey wielce potrzebna. U te rzeczy zebrane ſa / ad uſum
& praxim,

¶ Chrzeſćianſkiego Ćzytelnika.

& praxim, od Xiedz̄a SAMUELA MINWIDA, Su-
perattendentā Žborow Páństch / w Distríkcie Žawileys-
kim / a pro tunc Administratora Distríktu Xiestwa Žmu-
dzkiego / Páſterza Žboru Biržanſkiego: y od Xiedz̄a
JANA BORZYMOWSKIEGO, Konſeniora Žmu-
dzkiego / Páſterza Žboru Nowomiejskiego / Ludzi w
Koſciole Bożym / godnych y zaſlužonych.

Errata abo Mylki / ieſli ktore natrafis / niebie-
glosci w tym iezyku Drukarskym / iako Cudzoziemca /
przypisawby / ſiadnie pravią prudentia, poprawić možeſi.
Badź zatym laſlaw CZYTELNIKU mily / a tey prace
Uſas / zdrow ſcześciemu / na pozytek ſwoj źba-
wiemny uzywaj.

"Knigos nobažnystės krikščioniškos"
prakalba skaitytojui (lenkų kalba)

PRAKALBA I MALONUJI SKAITYTOJA

Matydamai kaip didžiai trūksta knygų, skirtų kasdieninėms krikščioniškoms pamaldoms, ir turėdami šiam reikalui spaustuvę, tik ką nesenai išteigtą Kėdainiuose didelėmis jo Malonės Kunigaikštio, Vilniaus Vaivados iš lauko Etmono lėšomis, vedami ganytojiškos pareigos, kad augtų Dievo šlovė ir būtų išganytos mūsų tautos žmonių sielos, mes, vyresnieji lietuvių surinkimų prižiūrėtojai ir ganytojai, nutarus mūsų Provincijos sinodui, išleidžiame į šviesą šią "Psalminų", "Dvasiškių giesmių", "Evangelijų pamokslyų" bei "Krikščioniškių maldų" knygą ir štai ką apie ją informuojamame.

Pirma. Turi "Psalminą su giesmėmis" dievobaimingo vyro, Kėdainių burmistro ir pasauliečio tų surinkimų Senjoro ex Civicō ordine Pono Stepono Jaugelio Telegos triūsų pukčių išverstą iš lenkiško giesmyno į lietuvių kalbą, o šviesios atminties mūsų surinkimų Žemaičių Vyskupystėje Superintendento ir Kėdainių bažnyčios ordinaro Kunigo Samuelio Tomaševskio pritaikytą prancūziškoms melodijoms ir gaidoms, po to mūsų peržiūrėtą ir ištaisyta. Taigi kaip Lenkija savo Kochanovskių, Rėjų, Vokietija - savo Lobvaserių, Prancūzija - savo Maro, taip Lietuvos Didžioji Kunigaištystė šiuo mūsų kėdainiškių poetų "Psalminu" neabejojamai gerai galėti naudotis.

Antra. Turi "Sekmadienių evangelijas" su trumpučiais jų pamoksleliais. Mes patys jas parinkome, išdėstėme ir pritaikėme pamoksłams pagal šviesios atminties Kunigo Gžegožo iš Žarnoveco, kadaise didžiai nusipelniusio bažnyčiai vyro, veikalą, labai naudingą ir reikalingą tikėjimui sutvirtinti ir dievobaimingumui ugdyti.

Trečia. Čia rasi "Pasakojimą apie Jėzaus kancią ir mirtį", turtingą lobyną visokį pamokymą ir paguodą, išganinančią sveikatos ir ligos, sekmes ir nesekmes, būties ir mirties valandą.

Ketvirta. Be to, turi "Maldas krikščioniškas", skirtas kiekvienam laikui, ir tiek visuomeninėms, tiek namų ükio reiknėms: užėjus sausrui ar darganai, per sejų ar pjutų ir t.t. Visa tai galėsi sužinoti iš išsamaus rejestro.

Penkta. Taip pat čia pridėtas "Katekizmas mažas, arba trumpas pamoksłas tikėjimo krikščioniško", labai reikalingas paprastiems žmonėms, jaunimui ir samdytai šeimynai. O surinko šiuos dalykus ad usum et praxim Dievo bažnyčiai nusipelnę ir garbingi vyrai - Užnerio surinkimų Superintendentas ir pronuncijus Žemaitijos Vyskupystės Administratorius, Biržų Kunigas Samuelis Minvydas ir Žemaičių Konsejoras, Naujamiesčio Kunigas Jonas Božmovskis.

Errata, arba klaidos. Jei kokių aptiksi, atsiradusiu dėl spaustuvės nepatyrimo spausdinant svetima kalba, turėdamas praevia prudentia, galėsi lengvai pataisyti. Tad būk malonus, mielas Skaitytojau, o ši mūsų darbą sveikas ir laimingas naudoč savo išganymui.

"Knygos nobažnystės krikščioniškos"
prakalbos skaitytojui vertimas
Vertė R.Koženiauskienė

Samuelis Minvydas

Vienas "Knygos nobažnystės" rengėjų, kelių reformatų religinių veikalų vertėjas Samuelis Minvydas gimė 1602 m.

Manoma, kad mokslius éjo Lietuvoje ir užsienyje. Tai liudija jo greitas kopimas karjeros laiptais, kuris be aukštojo išsimokslinimo būtų neįmanomas.

1626 m. jis buvo katechetas Šiluovoje, o 1628 m. jau Radvilų rūmų (greičiausiai Biržuose) pamokslininkas. Nuo 1629 metų paskiriamas Seirijų evangelikų reformatų bažnyčios administratoriumi, kurio pareigas nuo 1630 m. iki 1635 m. jis sėkmingai derino su evangelikų sinodo notaro darbu.

1637 m. Samuelis Minvydas paskiriamas pamokslininku į Biržus ir išrenkamas Žemaičių senjoru, o 1638 m. - Užnerio senjoru.

Aktyvū Samuelio Minvydo dalyvavimą reformatų judėjime liudija jo dalyvavimas 1660, 1633-1635 metų Vilniaus sinoduose bei 1634 m. ir 1644 metų Orlos konvokacijoje.

Samuelis Minvydas mirė 1660 m. netoli Naugarduko, Liubčeje.

Su Kėdainiais jis suartėjo, versdamas ir rengdamas reformatų religinius leidinius, kurie vėliau buvo išspausdinti Kėdainių J. Reto spaustuvėje.

Samuelis Minvydas glaudžiai bendradarbiavo su kėdainiečiais reformacijos veikėjais Jonu Božimovskiu ir S. Tamošausku. Manoma, kad jis paskatinėjo ir S. Chilinskį vertinti į lietuvių kalbą Bibliją.

1653 metais S. Minvydas kartu su S. Božimovskiu ir S. Tamošausku parengė ir Kėdainiuose išleido tris reformatų religines knygeles: Katekizmą, kuris vėliau atskira dalimi buvo išrauktas į "Knygą nobažnystės", "Maldos Krikščioniszkos Wisokiam meatuy ir "Summa arba Trumpas Iszguldimas Ewangeliu Szwentu". Šie leidiniai vėliau buvo keletą kartų pakartoti

Samuelis Tamošauskas

Geras lietuvių kalbos žinovas, evangelikų teologas Samuelis Tamošauskas gimė apie 1605 m.

Samuelio Tamošausko kelias į mokslus prasidėjo Biržuose. Vėliau, kaip dauguma gabių jaunuolių, parentas Lietuvos evangelikų reformatų stipendija, baigė mokslus užsienyje. Manoma, kad 1630 m. jis buvo ordinuotas evangelikų reformatų kunigu Prancūzijoje.

1630 m. Samuelis Tamošauskas grįžta į Lietuvą, o 1631 paskiriamas Kėdainių evangelikų parapijos kunigu. Naujasis kunigas gerai moka lietuvių kalbą ir sąžiningai pildo evangelikų sinodo nurodymą - Dievo žodži skelbtį lietuviškai. Du kartus per savaitę jis sako pamokslus lietuvių kalba.

Samuelis Tamošauskas aktyviai dalyvavo reformacijos judėjime. Nuo 1638 m. jis - evangelikų reformatų žemaičių distrikto superintendentas. Dokumentai mini, kad nuo 1631 m. rugpjūčio 1 d. iki 1650 m. balandžio 16 d. jis dalyvavo ir dažniausiai pirmininkavo visiems evangelikų sinodams Kėdainiuose. Dokumentai mini ir S. Tamošausko dalyvavimą 1644 m. Orlos konvokacijoje.

Jis ne tik iš sakyklos skelbė tikėjimo tiesas lietuviškai, bet drauge su Jonu Božimovskiu ir Samueliu Minvydu parengė ir Kėdainiuose išleido tris evangelikų reformatų maldų knygeles: Katekizmą, "Maldos Krikščioniskos Wisokiam meatuy...", "Summa arba Trumpas Iszguldimas Ewangeliu Szwentu...".

S. Tamošauskas gerai mokojo lietuvių kalbą, manoma, kad jis taisė savo kolegų darbus ir koregavo leidinius. Kadangi anksčiau minėtos knygėlės išėjo tik 1653 m., didelę S. Tamošausko darbų dalį galėjo nusisavinti kiti su juo dirbę autoriai.

Samuelis Tamošauskas mirė 1650 m. rugpjūčio mėnesio pabaigoje Kėdainiuose, kur ir buvo palaidotas.

Jonas Božimovskis (vyresnysis)

Jonas Božimovskis - reformacijos judėjimo Lietuvoje veikėjas, lietuvių raštijos puoselėtojas gimė 1610 m. spalio 11 d. Lietuvoje.

Būsimojo lietuvių raštijos veikėjo mokslo kelias prasidėjo Kėdainiuose. 1626 m. J. Božimovskis išvyksta mokytis į Slucką, vėliau - į evangelikų alumnatą Šiluovoje.

1631 m. birželio 16 d. Kėdainių vizitacijos nutarimu Jonas Božimovskis perkeliamas į Šiluvos į Kėdainius ir paskiriamas katechetu. Evangelikai suprato, kad išsitvirtinti Lietuvoje jie gali tik mokslo pagalba, todėl ir savo dvasininkus skatino siekti mokslų. 1632 m. Kėdainių sinodo nutarimu J. Božimovskis pasiunčiamas studijuoti į užsienį. 1632 m. jis stoja į Utricho universitetą Olandijoje, 1636 m. studijuoja Leidene, 1637 m. - Frenkeryje.

1638 m. baigės aukštuosius mokslus, Jonas Božimovskis, ordinuotas kunigu, sugrįžta į Lietuvą. Čia jis paskiriamas Naujamiesčio klebonu.

Pasisémės mokslo žinių ir išminties užsienio universitetuose, Jonas Božimovskis sparčiai kopija karjeros laiptais. 1652 m. liepos 24 d. Kėdainių sinodas jį išrenka Žemaičių konsenjoru su būstine Naujamiestyje.

Tikejimo tiesų skelbimas lietuvių kalba iš reformatų spaustuvėse spaudsintų ir reformatų rengtų knygų - vienas reformacijos judėjimo Lietuvoje išsitvirtinimo kertinių akmenų.

Dar 1650 m. rugpjūčio 31 d. Kėdainių sinodas įgaliojo J. Božimovskį ir keletą kitų dvasininkų imtis rengti ir leisti giesmes ir maldas lietuvių kalba.

1653 m. Božimovskis drauge su S. Minvydu ir, manoma, su S. Tamošausku sudaro Katekizmą, atskira dalimi įėjusi į "Knygą nobažnystės". Tais pačiais metais kartu su tais pačiais autoriais J. Božimovskis parengia leidinį "Maldos Krikščioniskos Wisokiam meatuy..." ir "Summa arba Trumpas Iszguldimas Ewangeliu Szwentu...". Šie religiniai skaitymai buvo išversti iš Jurgio Žarnowco Postilės.

Labai svarbus ir reformatų išsitvirtinimui Lietuvoje reikšmingas darbas turėjo būti Biblijos į lietuvių kalbą vertimas.

1657 metais S. Chilinskis, parentas Kėdainių sinodo stipendija, Oksforde pradeda versti Bibliją. Jis dirbo apie 2 - 3 metus. Norėdamas išspausdinti Biblijos vertimą, S. Chilinskis turėjo gauti Lietuvos reformatų sinodo sutikimą. S. Chilinskis atvyksta į Lietuvą ir Kėdainių sinodui perskaito pranešimą apie Biblijos vertimą. Sinodas kantriai išklauso

pranešimą ir įpareigoja savo du teologus - Joną Božimovskį ir Jurgį Skrodskį - įsigiliinti į šį darbą.

Jonas Božimovskis pats norėjo išversti ir išleisti Bibliją. Tai ir nulémė neigiamą vertinimą, kurį jis pateikė apie S. Chilinsko Biblijos vertimą Kėdainių sinodui. Kėdainių sinodas, susipažinęs su Chilinsko Biblijos vertimo recenzija, nuejo kompromisiu keliu: S. Chilinskiui leido versti ir spausdinti Senajį testamentą Londone, o Naujojo testamento vertimą patiki Jonui Božimovskiui. S. Chilinskis su tokiu sprendimu nesutiko. Taip Senasis testamentas tebuvo išverstas iki 416 puslapio.

Naujajį testamentą J. Božimovskis vertė iki gyvenimo pabaigos, bet parengti ir išleisti nespėjo. Rankraštį perdavės savo sūnui Jonui Božimovskiui jaunesniajam, 1673 m. sausio 8 d. Jonas Božimovskis mirė.

Pradėtą J. Božimovskio darbą tęsė sūnus kartu su Samueliu Bitneriu. Tačiau 1681 m. gaisrui suniokojus Biržų kleboniją, liepsnose žuvo ir joje saugotas Jono Božimovskio Naujojo testamento vertimo rankraštis.

Kėdainių protestantiškoji maldaknygė. 1653 m. Kėdainiai

MALDOS

KRIKSCIONISZKOS,

Wisokiam mēatuy Ir reykalamis
bendriemis prigulūcios:

Ant garbos

Diciva Trajich Ežventoy wlecha
Tewa / Sunaus / Ir Dwachios S.

O del raudos

Bažnicios so / ant sviečia
išraystos.

Mat. 24. 3. 42. Mar. 15. 42. 47.

Debetis / laukite / o mėnuliose kildangi neslo
note / turite dėlina Pende Jusu kryžių / o ta
lumus kildub / misjonarius kildub laukite.

KIEDAINISE,
SPAUDE, JOCHIMAS JURGIS RHEtas.

Mete Pauli M.B.

Kontrafakcinis Kėdainių maldaknygės leidimas 1684 m.

S U M M A

Ald

Trumpas išzguldimas

EWA NIELIV S Z W E N T U

Pet

Vilus metus / blynomis Niedlos / Bóful
tlose Krikscionislose flaziomu /

O dat garbos

Wlenam DIE W V Y, su vala Witiasulu,
jo del pázlikę Wierniciu, didey Kunis.
gilley Lietuwo, ir del naminklu pas
bažnu ėnt užlvolimā namiszkiu
išrduo:á.

K I E D A Y N I S E,
D E V K A B O I A L, J O C H I M A S I V E G I S
R H E T A S, Metu Pauli 1653.

Kėdainių protestantiškoji postilė. 1653 m. Kėdainiai

Kontrafakcinis Kėdainių postilės leidimas 1684 m.

Samuelis Boguslavas Chilinskis

Pirmasis Biblijos į lietuvių kalbą vertėjas *Samuelis Boguslavas Chilinskis* gimė apie 1631 metus reformatų kunigo Adrijono Chilinskio šeimoje. Gimimo vieta tikslai nėra žinoma, bet manoma, kad *S. B. Chilinskis* turėjo gimiti Raseiniuose, nes čia tuo metu kunigavo tėvas. Kur būsimasis vertėjas baigė viduriniuosius mokslus irgi nėra tiksliai žinoma, tiketina, kad Kėdainių reformatų mokykloje, arčiausioje geografiniu atžvilgiu, be to šį faktą liudija ir tai, kad 1653 m. *S. B. Chilinskis* buvo Švobiškio fundacijos alumnatas Kėdainiuose.

1654 m. paremtas Kėdainių reformatų sinodo stipendija, jis išvyksta į užsienį studijuoti teologijos moksly. Yra dokumentų, liudijančių jo studijų pradžią 1654 m. gegužės mėnesį Frenkerio (Olandija) universitete. Po metų *S. B. Chilinskis* susiruošia grįžti į Lietuvą, bet ši jo sprendimą atmetė Kėdainių sinodas, įvertinęs nepalankią politinę padėtį Lietuvoje, liepė jam tęsti studijas Olandijoje, prigrasęs labai taupyti lėšas, nes Kėdainių sinodas nebeišgali remti jaunu stipendininką.

Gabu jaunuolą Frenkeryje remia vietinės tikybos organizacijos. Jų sušelptas, *J. B. Chilinskis* 1657 m. balandžio mėnesį išvyksta į Londoną tęsti studijų Oksfordo universitete. Tuo metu Anglijoje buvo labai susirūpinta Biblijos vertimu į įvairias kalbas. Veiklus jaunuolis, matyt tiek iš moralinių, tiek iš materialinių paskatų užsidegė noru išversti Bibliją į lietuvių kalbą. 1657 m. spalio 20 d., remdamasis daugiausia lenkiškuoju Biblijos vertimu, jis pradeda šį kilnų darbą. *S. B. Chilinskis* susiranda nemažai rėmėjų tarp Anglijos šviesuomenės veikėjų. Turėdamas gana tvirtą materialinį pagrindą, jaunuolis Bibliją į lietuvių kalbą išverčia per du metus ir 1659 m. išspausdina anglų kalba brošiūrą, kurioje ne tik pasiskelbia apie Biblijos vertimą, bet ir išreklamuoja savo sumanymą, aišku, tikėdamasis anglų paramos išversti į lietuvių kalbą anglikonų katekizmą ir psalmyną.

Anglijoje nebuvo kam recenzuoti (kalbos barjeras) *S. B. Chilinskio* Biblijos vertimo, o reklaminė brošiūra ir ateities planų paskelbimas paskatino anglų visuomenę paremti Senojo testamente spausdinimą Anglijoje.

Tuo metu Lietuvoje dėl švedų ir rusų okupacijos reformacija patyrė didžiausių nuostolių - sugriautos reformatų bažnyčios, išblaškytos reformatų bendruomenės. Norint tai atstatyti reikėjo lėšų, o lėšų buvo galima gauti tik užsienyje. Todėl 1660 m. Vilniaus sinodo sprendimu į Londoną rinkti lėšų atvyksta Jonas Krainskis. 1661 m. rugpjūčio 27 d. anglų karalius paskelbia "Letters Patent", skatinamas paremti šią kilnią misiją. *S. B. Chilinskis*

nusprendžia pasinaudoti palankiomis aplinkybėmis ir dalį surinktu lėšų panauja Biblijos vertimo spaustiniui. Be to vertėjas dar spaustuvei buvo nesumokėjės už jau išspausdintą Biblijos dalį. Tokių reikalų spręsti Jonas Krainskis nebuvo įgalotas, todėl S. B. Chilinskis turėjo kreiptis į Lietuvos reformatų sinodą.

1661 m. jis pasiima išspausdintą Biblijos dalį bei rankraščius ir atvyksta į Lietuvą, o 1661 m. rugpjūčio mėnesį perskaito pranešimą apie savo atlirką darbą Kėdainių sinodui. Kėdainių sinodas paveda Jonui Božimovskiui (vyresniajam) ir Jurgui Skrodskiui recenzuoti vertimą, o S. B. Chilinskui leidžia vykti atgal į Angliją tapti studijų, o sulaukus teigiamo Biblijos vertimo vertinimo, ir tapti šio darbo spausdinimą.

Nors Biblijos vertėjas augo lietuviškoje aplinkoje (kaip anksčiau minėta augo Raseiniuose, o mokėsi Kėdainiuose), bet jo šeima buvo lenkiška. Todėl gerai išmanysti lietuvių kalbą, vargu, ar jis galėjo, ko gero tą patį galima pasakyti ir apie Švento Rašto išmanymą. Taigi ir jo Biblijos vertimas negalėjo būti labai geras. Prie neigiamo S. B. Chilinskio Biblijos vertimo recenzavimo prisidėjo ir tai, kad vienas iš recenzentų, t. y. Jonas Božimovskis, buvo suinteresuotas asmuo. Jis pats buvo pradėjęs Naujojo Testamento vertimą ir norėjo, kad jo, o ne S. B. Chilinskio, vertimas būtų išspausdintas.

Kėdainių sinodas, išklausęs neigiamą S. B. Chilinskio Biblijos vertimo recenziją, atsidūrė labai keblioje padėtyje. S. B. Chilinskui gržius į Angliją, ir 1662 m. gegužės 21 d. Karaliaus tarybai slapta pritarus, o pačiam vertėjui sutikus būti sinodo kontroliuojamam, Kėdainių sinodas buvo pažadėjęs toliau finansuoti Biblijos spaustiniimą bei apmokėti senas skolas spaustuvei, o pačiam S. B. Chilinskui mokėti algą. Po neigiamo Jono Božimovskio vertimo paskelbimo sinodas negalėjo laikytis anksčiau minėtų pažadų, bet negalėjo paskelbti ir kardinaliai priešingų, nes S. B. Chilinskis turėjo daug pažįstamų Anglijos aukštuomenėje ir galėjo labai pakenkti aukų, kurias ten rinko J. Krainskis skyrimui.

Kėdainių sinodas nuėjo neskausmingu keliu - S. B. Chilinskui pasiūlė tapti Senojo Testamento leidimą, o Naujojo Testamento vertimą patikėti Jonui Božimovskiui. Be to S. B. Chilinskio vertimą turėjo redaguoti į Angliją pasiūstas Mikalojus Minvydas.

Toks sprendimas labai užgavo S. B. Chilinskį. Jis bandė priešintis, bet tai tik pablogino padėti - vertėjui buvo nutrauktas algos mokėjimas ir sustabdytas Biblijos spaustinimas. Sinodas Jonui Krainskui įsakė atsiūmti spausdintus lankus iš spaustuvės ir juos sudėti olandų bažnyčioje Londono. 1681 m. į Londoną atvykęs M. Minvydas juos pardavė makulatūrai.

Šios nebaigtos spaustinti Biblijos buvo išlikę trys egzemplioriai. Vienas, paties S. B. Chilinskio atvežtas ir įteiktas Lietuvos sinodui, buvo saugomas Vilniaus universitete, kurį likvidavus, pateko į Vilniaus dvasinės akademijos biblioteką. Vėliau biblioteką perkėlus į Petrapilį, ten nukeliavo ir knyga, o 1918 m. likvidavus akademiją, leidinys dingo. Antrajį egzempliorių įsigijo Berlyno valstybinė biblioteka, tačiau dingo ir jis, o trečiasis buvo rastas ir dabar saugomas Britų muziejaus bibliotekoje, ten saugomas ir S. B. Chilinskio Naujojo testamente rankraštis su paties vertėjo pastabomis.

Gal ir ne visai kokybiškai išvertęs Bibliją, bet nenuginčiamai atlikę kilnų darbą, S. B. Chilinskis mirė 1668 m. Londone visiškame skurde.

Samuelis Bitneris

Šalia didžių, 17-18 amžiaus Lietuvos raštijai nusipelnusių vyrų, reikia paminėti ir Samuelį Bitnerį. Nepaisant jo neigiamos nuostatos Lietuvos kaip valstybės atžvilgiu, S. Bitneris nemažai nusipelnė lietuviškai knygai.

Samuelis Bitneris gimė apie 1632 metus Lenkijoje (tiksli vieta nežinoma) reformatų kunigo Martyno Bitnerio šeimoje.

Martynui Bitneriui atvykus į Lietuvą, drauge su juo atvyko ir šeima. Samuelio Bitnerio tėvas buvo garsus žmogus tuometinėje Lietuvoje - nuo 1654 metų Užnario konsenkoras, o nuo 1660 metų - senjoras. Aukštos tėvo pareigos palengvino Samuelio kelią į mokslus, kurių pradžia buvo Smolenske. Kadangi Bitneriai buvo reformatai, Samuelui studijuoti Vilniuje buvo nelabai palankios sąlygos. Todėl 1651 m. gegužės 31 dieną Samuelis Bitneris įsimatrikuoja Frankfurto prie Oderio universitete, nes čia Lietuvos reformatų jaunuoliams buvo paskirtos kelios vietos ir stipendijos.

1663 m. Samuelis Bitneris buvo ordinuotas kunigu, 1668 m. paskirtas lektoriumi, 1670 - diakonu. Jaunasis Bitneris sparčiai kopija karjeros laiptais. 1673 metais paskiriamas Naujamiesčio klebonu, 1687 m. išrinktas Vilniaus konsenkoru, o 1688 m. Užnario senjoru (superintendentu) ir apsigyveno Biržuose. Nuo 1698 m. Samuelis Bitneris išrenkamas Žemaičių senjoru, kurio būstine tuo metu buvo Kėdainiuose. Tuo pat metu jis buvo ir Karaliaučiaus reformatų parapijos klebonu.

Lygiagrečiai Samuelio Bitnerio dvasiškio kelio ējo Samuelio Bitnerio knygiaus kelias.

1680 m. Vilniaus sinodas nutaria tēsti J. Božimovskio pradėtą Biblijos vertimą. Ši darbą turėjo atlikti Samuelis Bitneris drauge su Jonu Božimovskiu jaunesniuoju, Stanislavu Monkevičiumi ir Samueliu Lipskiu. Labai gaila, kad vertimas neišvydo dienos šviesos - 1681 m. gaisrui suniokojus Biržų kleboniją, žuvo ir joje buvęs vertimo rankraštis. Svarbus darbas liko nebaigtas.

1680 m. Karaliaučiuje pasirodė "Pradžia Pamoksla del Mazu Weikial...". Tai buvo antrasis, bet jau žymiai išplėstas 1653 metų katekizmo leidimas. Jį spaudai parengė Samuelis Bitneris. Tokias prielaidas leidžia daryti tai, kad tuo metu Samuelis Bitneris palaikė glaudžius ryšius su Mažaja Lietuva, o kartu ir Karaliaučiumi, kuriame ir buvo išspausdintas šis katekizmas. Be to leidinio spausdinimą finansavo Karolina Radvilaitė, glaudžiai bendradavusi su S. Bitneriu.

Reikia pažymeti, kad šis S. Bitnerio parengtas Katekizmas buvo pirmasis po M. Mažvydo Katekizmo spausdintas elementorius, skirtas mokykloms. 1695 m. Vilniaus sinodas priima nutarimą dėl Naujojo Testamento spausdinimo lietuvių kalba. Šis darbas pavedamas Samueliui Bitneriui, kuris išvertė didžiąją Testamento dalį. Jam truputį talkino Jonas Božimovskis jaunesnysis, o vertimą Mažajai Lietuvai pritaikė P. Z. Šusteris.

1701 m. Karaliaučiuje pasaulį išvydo "Naujas Testamentas Wieszpaties musu Jezaus Kristaus ...".

Šis testamentas buvo išspausdintas kaip vientisas tekstas, bet Jame buvo įdėtos dvi skirtinos prakalbos ir du antraštiniai lapai. Visa tai darė spaudinį panašų į skitingus leidinius - vieną, skirtą Didžiajai, o kitą, skirtą Mažajai Lietuvai.

Aukštai vertinant Samuelio Bitnerio nuopelnus lietuviškam žodžiui, negalima nutylėti jo neigiamos veiklos Lietuvos kaip valstybės atžvilgiu.

Samuelis Bitneris buvo aktyvus reformatų teisių gynėjas ir šio judėjimo puoselėtojas Lietuvoje. Suabsoliutinę tikėjimą, S. Bitneris pamynė po kojomis pilietiškumą. Tiesdamas kelią reformacijai, jis stengėsi suorganizuoti Lietuvos protestantų reformatų ir pravoslavų politinę uniją, kurios pagrindu turėjo būti Rusijos ir Prūsijos parama. Jis praše pagalbos prieš Lietuvą švedų karalių Karolij XII, rusų carą Petrą I, prūsų karalių Pridrikį I, siūlydamas pirkti iš biržų reformatoriškosios Radvilių šakos dvarus, kad tie nepatektų katalikiškosios Nesvyžiaus Radvilių šakos įtakom. Kalbino Pridrikį I įvesti kariuomenę į Slucką, Biržus, Nesvyžių, o šiemis tapus atramos taškais, užimti ir visą Lietuvą. S. Bitnerio idėja dalinai prisidėjo prie 18 a. pabaigoje prasidėjusio Lietuvos pasidalijimo ir užgrobimo.

S. Bitneris - lietuviškos kalbos rūmo kūrėjas ir Lietuvos valstybės rūmo pamatų griovėjas - mirė 1710 metais.

Adomas Rasijus

Adomas Rasijus - profesionalus 17 a. pedagogas, literatas, įnešęs nemažą indėlį į spaustinto žodžio plitimą Lietuvoje.

Adomas Rasijus gimė apie 1560 metus Lietuvoje ar vienoje iš Didžiosios Lietuvos kunigaikštystės protestantiškųjų vietoviu.

Yra žinoma, kad remiamas Vilniaus miestiečių ir Lietuvos evangelikų reformatų sinodo, 1604-1608 metais jis mokėsi Dancigo gimnazijoje, tuo pat metu būdamas studijų vadovu (preceptoriumi). Gabu jaunuoli pastebėjo gimnazijos dėstytojas B. Kekermanas, pakviesdamas jį viešiems filosofijos disputams. Dar bestudijuojant gimnazijoje, buvo atspausdintos Adomo Rasijaus disputų tezės.

1609 m. A. Rasijus grįžta į Lietuvą. Vilniuje prasideda jo profesionalaus pedagogo kelias, dėstant retoriką evangelikų reformatų aukštesniojoje mokykloje, drauge atliekant ir šios mokyklos rektoriaus padėjėjo mokymo reikalams pareigas. Tačiau jaunuolio, besiveržiančio į mokslus, šis darbas netenkina. Jaunasis Rasijus svajoja apie tolimesnes studijas. Būdamas reformatas, A. Rasijus negali savo žinių gilinti Vilniaus universitete ir turi išvykti moksly semtis į artimiausią reformatorišką universitetą Karaliaučiuje. Jis meta darbą Vilniuje, tuo užsitraukdamas didžiulę Vilniaus sinodo, rėmuisio jo studijas Dancigo gimnazijoje nemalonę, ir išvažiuoja į Karaliaučių.

Karaliaučiaus universitete A. Rasijus ne tik studijuoja, bet ir tėsia Dancigo gimnazijoje pradėtą literato kelią. Čia jis rašo dar Vilniuje sumanytą traktatą apie miestiečius ir kilmingumą. 1610 metais jis išspausdina būsimosios knygos "Traktato apie prekybą" platų prospektą, o 1611 metais Karaliaučiuje išeina ir pati knyga, parašyta lotynų kalba.

1611 m. Karaliaučiuje pasauli išvysta dar vienas A. Rasijaus veikalas apie logiką, skirtas jo buvusio mokytojo B. Kekermano logikos vadovėlio apgynimui nuo neteisėtos kritikos.

A. Rasijus buvo pedagogas tikraja to žodžio prasme. Remdamasis Ž. Kalvino akademinių gimnazijos, skirtos dvasininkams ir teisininkams forma, jis siūlė akademinių gimnazijos su skirtingu mokymo turiniu bajorams ir pirkliams modelį.

Gabus vyras - literatas ir pedagogas - neliko nepastebėtas ir Didžiojoje Lietuvoje. 1615 m. kunigaikštis Kristupas Radvila pasikviečia A. Rasijų iš Karaliaučiaus į Biržus. Čia patyręs ir išsilavinęs pedagogas turėjo atliliki labai svarbų darbą - pertvarkyti Biržuose veikusią evangelikų reformatų mokyklą į gimnaziją, pakeliant jos mokymo lygi, įnešant naujovių.

Taip A. Rasijus tapo Biržų mokyklos rektoriumi, kartu dėstydamas retoriką ir kitas disciplinas.

Dirbdamas Biržuose, A. Rasijus pabaigia rašyti Vilniuje sumanytą, Karaliaučiuje pradėtą knygą "Politikos ir teisės traktatas apie kilmingumą ir prekybą". Šią knygą sudaro dvi dalys. Pirmoji - "Apie kilmingumą", parašyta Biržuose 1618 m., antroji - "Apie prekybą", sumanyta Vilniuje, o 1611 metais parašyta ir išspausdinta Karaliaučiuje. Abi dalys vienoje knygoje buvo išspausdintos 1619 metais Liubeke, o 1624 m. pakartotinai išleistos Vitenberge.

Be šio veikalo bei Karaliaučiuje 1611 m. išspausdinto logikos traktato A. Rasijus parašė tezīų, retorikos vadovėlį, darbų apie miestiečių ir pirklių vietų visuomenėje, proginių eilių.

1612 metais Livonijos karų frontas priartėjo prie Biržų. Žlugo Kristupo Radvilos viltis reformuoti mokyklą į gimnaziją. A. Rasijus pakviečiamas mokytojauti į Radvilos dvarą.

Apie 1624-25 metus sustiprėja reformatų judėjimas Kėdainiuose. Čia nusprendžiama įkurti reformatų gimnaziją. Vėl reikalingas patyręs pedagogas, todėl kviečiamas A. Rasijus, o A. Rasijui reikalingi pinigai, todėl 1624 m. A. Rasijus apsigyvena Kėdainiuose. Čia jis tėsia pedagogo kelią, kartu pradédamas ir dvasiškio veiklą nuo paties žemaičių - katecheto - laiptelio. 1626 m. A. Rasijus - Žemaičių distrikto superintendentas. Visas šias pareigas Adomas Rasijus vykdė iki 1628 m., o vėliau jas perdarė kitam asmeniui.

A. Rasijus mirė Kėdainiuose. Jo palaikai išsisi miesto centre netoli Kėdainių savivaldybės rūmų, natūraliai išlikusioje kalvoje.

Naudota literatūra

Archivum Philologicum. Kn.3.-K., 1932.

Biržiška , V. Aleksandrynas: senųjų lietuvių rašytojų rašiusių prieš 1865m.
biogr. bibliogr. ir biobibliogr. Tl.:XVI-VIIa. - 2-asis (fotografuot.)leid. -
V:Sietynas, 1990. - 431p.

Biržiška, M. Mūsų raštų istorija. - 1925.

Biržiška,M. Rinktiniai mūsų senovės raštai. -1927.

Jablonskis, K. Lietuvių kultūra ir jos veikėjai. - V: Mintis, 1973.- 423, [1]p.
Jurginiš, J. Istorija ir kultūra: kultūros pažangos apybraižos. - V: Mintis,
1984.- 227,[2]p.-(Akiratis).

Jurginiš, J., Lukšaitė I. Lietuvos kultūros istorijos bruožai. (Feodalizmo
epo-
cha. Iki XVIII a.). - V: Mokslas, 1981. - 344, [1]p.

Kniga Nobaznystės Krikscioniszkos... Kiedainise, 1653. - 279p.

Koženaiuskiene, R. XVI - XVIII a. prakalbos ir dedikacijos. - V: Mokslas,
1990. - 640p.

Lebedys, J. Mikalojus Daukša: monografija. - V:Valst. grož. lit. l-kla,
1963.-423p.

Lebedys, J. Senoji lietuvių literatūra. - V: Mokslas, 1977. - 362p.

Lietuviškoji knyga. Istorijos metmenys: nuo rašto atsiradimo Lietuvos
Didžiojoje Kunigaikštystėje iki Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo
1990 metais. - V:Vilspa, 1996.- 226 p.

Lietuvių literatūros istorijos chrestomatija. - V:Valst. grož. lit. l-kla,1957.-
526, [1]p.

Lietuvių rašytojai. Tl: A-J.-V:Vaga, 1979.-773p.

Ostennejeris, G. Rinktiniai raštai. - V: Mokslo ir enciklopedijų l-kla,1996.-
501, [1] p.

Vladimirovas, L. Knygos istorija: Senovė. Viduramžiai. Renesansas. XVI-
XVII amžius. - V:Mokslas, 1979.-566p.: iliustr.

Zinkevičius, Z. Lietuvių kalbos istorija. T.3 :senųjų raštų kalba. - V.
:Mokslas.1988. - 298p.

Tumelis, J. Antrasis "Knygos nobažnystės krikščioniskos" leidimas (1653)-
kontrafakcija //Lit. irmenas. - 1968, kovo 8.

Tumelis, J. Dar kartą apie "Knyga nobažnystės krikščioniškos (1653)//
Lit. ir menas. - 1968, lapkričio 2, p.l2.

"Kedainių krašto knygai ". I knyga

Lietuviško žodžio pradžia

Civitas Caiodunensis

1500 - 1700

Kédainių M. Daukšos viešosios bibliotekos leidinys.

Leidinį parengė Z. Beliauskienė, V. Grigorjevienė, B. Lysenkiene
Ruošiant leidinį naudotasi Lietuvos M A, Lietuvos nacionalinės M.

Mažvydo bibliotekų katalogais, Kédainių M. Daukšos viešosios

bibliotekos kraštotyros fondu ir kartoteka, Kédainių Krašto

muziejaus nuotraukomis.

Panaudotas dail.A. Paulauskienės ekslibrisas

Spausdino UAB "Spaudvita"

Josvainių g. 17, Kédainiai

Užsakymas Nr. 761.

Tiražas 100 egz.

3,-

Kédainių M.Daukšos VB

000149239